

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка

Кафедра соціальної роботи та освітніх та педагогічних наук

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ ТА ЗАХИСТУ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА
ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Чернігів 2020

УДК 378.091.27 (072)

М 54

Укладач Михайленко О.В. к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи та освітніх та педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Рецензенти: **Дроздов А.Ю.**, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної, вікової та соціальної психології, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, кандидат психологічних наук, доцент.

Вайнола Р.Х., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки Національного університету імені М.П.Драгоманова.

Рекомендовано засіданням кафедри соціальної роботи та освітніх та педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (протокол № 5 від 11 грудня 2020 р.)

М-54 Методичні рекомендації до написання та захисту кваліфікаційної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» / Автор-упорядник О.В.Михайленко. Чернігів: НУЧК імені Т.Г.Шевченка, 2020. 56 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлюються підходи до написання бакалаврського дослідження. Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота», викладачів закладів вищої освіти.

УДК 378.091.27 (072)

© О.В.Михайленко, 2020

ПЕРЕДМОВА

Одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки фахівців спеціальності 231 «Соціальна робота» є наукова робота студентів. Як відомо, економічні і соціальні реформи, які здійснюються в Україні, значною мірою змінюють характер праці спеціалістів. Згідно з цим відповідно змінюються і вимоги до підготовки кадрів, котрі в майбутньому мають стати конкурентоздатними фахівцями своєї справи. Серед найголовніших – вимоги розвитку спеціаліста творчого, ініціативного, який має організаторські навички і вміння спрямовувати свою діяльність на запровадження у практику нових досягнень наукової і технічної думки. Неодмінною умовою виконання цієї вимоги є широке залучення студентів факультету до наукової роботи, безпосереднє включення їх до сфери наукового життя.

Досвід свідчить, що розвиток наукових досліджень безпосередньо впливає на якість навчального процесу, оскільки вони змінюють не лише вимоги до рівня знань студентів, а й сам процес навчання і його структуру у вищій школі, підвищуючи ступінь підготовленості майбутніх фахівців, їхній творчий практичний світогляд.

Поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи забезпечує вирішення таких основних завдань: 1) формування наукового світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження; 2) надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; 3) розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; 4) прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідної роботи; 5) розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі; 6) розширення теоретичного світогляду і наукової ерудиції майбутнього фахівця; 7) створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у ЗВО резерву вчених, дослідників, викладачів.

Відповідно Закону України «Про вищу освіту»: бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС.

Відповідно до Положення про Національний репозитарій академічних текстів (Постанова КМУ від 19 липня 2017 р. № 541 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text>) кваліфікаційна випускна робота здобувача вищої освіти – самостійна робота, яка готується з метою публічного захисту для здобуття ступеня вищої освіти молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра або освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

Кваліфікаційна робота здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – це самостійне закінчене дослідження за обраною тематикою, яке свідчить про формування спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, що дозволяють випускнику вирішувати професійні завдання. Бакалаврське дослідження є невід’ємною складовою частиною попередньої індивідуальної наукової роботи студента (курскових та конкурсних робіт, тез доповідей на науково-практичні конференції тощо), самостійним, завершеним науковим дослідженням у певній галузі знань, має внутрішню логіку, чітко структурована та містить сукупність результатів, положень, що пропонуються для публічного захисту.

Робота повинна у кінцевому підсумку засвідчити вміння автора працювати з науковою літературою з теми, аналізувати й узагальнювати фактичний матеріал для дослідження, використовувати теоретичні знання і практичні навички, отримані під час виконання відповідної освітньо-професійної програми.

Методичні рекомендації адресовані бакалаврам закладів вищої освіти. Рекомендації дозволять студентам освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів ознайомитися з загальною методикою наукової творчості, а також з технологією виконання кваліфікаційної роботи, основними вимогами до її оформлення та порядку захисту. Рекомендації розраховані на бакалаврів гуманітарного профілю і, перш за все, спеціальності 231 «Соціальна робота» та на викладачів закладів вищої освіти, які здійснюють керівництво кваліфікаційними роботами.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Завершальним етапом підготовки бакалаврів є написання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, в процесі якого підсумовуються та закріплюються теоретичні знання і практичні навички студентів, набувається досвід самостійного вирішення наукових задач, уміння використовувати в роботі сучасні досягнення науки у сфері соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності.

Кваліфікаційна робота здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – це самостійна науково-дослідницька кваліфікаційна робота (обсяг 3 кредити), що синтезує підсумок теоретичної та практичної підготовки у рамках освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітнього рівня (бакалавр) за спеціальністю 231 «Соціальна робота», і є формою контролю набутих студентом у процесі навчання інтегрованих знань, умінь та навичок, які необхідні для виконання професійних обов'язків, передбачених освітньо-кваліфікаційними характеристиками.

Кваліфікаційна робота здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – є теоретичним дослідженням актуальної теми із спеціальності, підготовки студента або вирішенням певного наукового завдання з теоретичним обґрунтуванням, проведенням експериментальних досліджень.

Кваліфікаційна робота виконується відповідно до визначених напрямів наукових досліджень і має засвідчити: рівень теоретичної підготовки здобувача вищої освіти, його вміння застосовувати здобуті знання для розв'язання науково-практичних завдань, рівень засвоєння знань, наявність навичок наукової роботи, здатність критично й креативно мислити та вміння аргументувати власну точку зору.

Кваліфікаційна робота є підсумком підготовки здобувачів вищої освіти, у зв'язку з чим зміст роботи і рівень її захисту враховуються як один з основних критеріїв при оцінюванні якості реалізації відповідної освітньо-професійної програми.

Написання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти передбачає збір, систематизацію та самостійний аналіз студентом інформації про соціальні явища і процеси, а також формування й розроблення висновків науково-практичного та прикладного характеру з проблем теорії і практики соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності.

Підготовка і захист бакалаврського дослідження органічно доповнюють зміст навчання студентів, забезпечують поглиблення та розширення (в галузі певної проблеми) теоретичних знань, практичних умінь, удосконалення навиків самостійної роботи, творчої діяльності і наукових досліджень, вбирають вивчення та узагальнення досвіду практичної соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, літературне оформлення результатів виконаної роботи. Вона є важливою формою

перевірки якості знань, умінь та навичок фахівця аналітика, який отримує кваліфікацію бакалавра з соціальної роботи.

Метою виконання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти є систематизація, закріплення та розширення теоретичних знань, їхнє застосування для вирішення конкретного наукового завдання з певної галузі знань, напрямку підготовки бакалавр, спеціальності 231 «Соціальна робота».

Завдання написання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти:

- систематизація і поглиблення теоретичних знань у контексті вирішення певних наукових завдань;
- узагальнення теоретичних засад у сфері соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, розуміння основних тенденцій та напрямів розвитку;
- формулювання конкретної проблеми, що не знайшла достатнього висвітлення у науковій літературі та не вирішена на практиці;
- встановлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків між явищами та процесами, які є суттєвими для вирішення конкретного наукового завдання;
- оволодіння сучасними методами досліджень і комп'ютерної техніки;
- формування навичок виробляти власну точку зору з актуальних проблем теорії і практики соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності;
- формування рекомендацій, пропозицій і висновків за результатами проведеного емпіричного дослідження.

Перелік компетентностей, які має продемонструвати студент у процесі виконання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота», та програмних результатів, досягненню яких сприятиме виконання бакалаврського дослідження:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

ЗК 7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;

ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

ЗК 11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;

ФК 8. Здатність застосовувати сучасні експериментальні методи роботи з соціальними об'єктами в польових і лабораторних умовах;

ФК 9. Здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів;

ФК 10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних та

соціально-педагогічних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення;

ПРН 1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних задач і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами;

ПРН 2. Вільно спілкуватися усно і письмово державною та іноземною мовами з професійних питань;

ПРН 3. Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід;

ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу соціальної проблеми;

ПРН 5. Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки;

ПРН 7. Використовувати спеціалізоване програмне забезпечення у ході розв'язання професійних завдань;

ПРН 9. Використовувати відповідні наукові дослідження та застосовувати дослідницькі професійні навички у ході надання соціальної допомоги;

ПРН 13. Використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів;

ПРН 23. Конструювати процес та результат соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності в межах поставлених завдань, використовувати кількісні та якісні показники, коригувати план роботи відповідно до результатів оцінки.

До захисту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти допускаються студенти, які:

- не мають академічної заборгованості з дисциплін, що вивчалися;
- склали залік з практики;
- у визначені терміни написали кваліфікаційну роботу, отримали

на неї позитивний відгук керівника, вчасно подали її на затвердження завідувача випускової кафедри і успішно пройшли попередній захист бакалаврської дипломної роботи та перевірку на плагіат з використанням програмного забезпечення Strikeplagiarism.com.

Кваліфікаційна робота передбачає розв'язання здобувачем складної спеціалізованої задачі або практичної проблеми у соціальній сфері із застосуванням теорії і методів соціальної роботи (стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти затвердженого Наказом №557 Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р.).

Кваліфікаційна робота не повинна містити академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації у відповідності з Положенням про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Цей документ оприлюднено на сайті університету та знаходиться у вільному доступі (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>).

Процедура підготовки та захисту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти визначена у Положенні про випуск кваліфікаційну роботу (проект) в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка який знаходиться у вільному доступі(https://drive.google.com/file/d/1q1_OT80QhMxZrXgctfFh-DPBMNR5aTg2/view) та Положенні про екзаменаційну комісію в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (https://drive.google.com/file/d/1iGmPHf0IRFQ_B_qCUpxxADFJ7d2q06Y9/view

Позитивна оцінка екзаменаційної комісії публічного захисту кваліфікаційної роботи здобувачем є підставою для присвоєння йому кваліфікації бакалавра за спеціальністю 231 «Соціальна робота» і вручення диплома державного зразка.

РОЗДІЛ 1
ОРГАНІЗАЦІЯ НАПИСАННЯ ТА ПОДАННЯ ДО ЗАХИСТУ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
ЗДОБУВАЧА ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Загальні вимоги до організації підготовки
кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти

Забезпечує організацію написання та подання до захисту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти випускова кафедра.

До кваліфікаційної роботи висуваються такі **вимоги**:

- робота повинна бути виконана з актуальної теми, яка має теоретичне й практичне значення;
- робота має бути підготовлена на основі матеріалу, в якому узагальнені раніше відомі положення, дискусійні питання, а також досліджені нові явища і виявлені закономірності. У зв'язку із цим бакалаврська робота повинна відрізнятися критичним підходом до існуючої практики вирішення проблеми, яка досліджується;
- робота повинна містити аналіз фактичного стану, зіставлення вимог теорії та практики, аргументовані висновки, конкретні пропозиції;
- вносити й обґрунтовувати пропозиції щодо вдосконалення різних аспектів професійної діяльності відповідно до предмета дослідження;
- бути належно оформленою й мати всі необхідні супровідні документи.

З урахуванням того, що бакалаврське дослідження певною мірою має навчальний характер, а з іншого боку є кваліфікаційною роботою здобувача, містить елементи наукових досліджень, нижче наводиться перелік основних **нормативних вимог** до її виконання.

1. Кваліфікаційна робота повинна в повному обсязі відображати систему теоретичних і практичних знань, отриманих студентом за фахом і обраною темою.

2. Кваліфікаційна робота повинна мати теоретичне і практичне спрямування.

3. Розглянуті в роботі теоретико-методологічні питання повинні бути тісно пов'язаними з практикою.

4. Емпірична частина роботи повинна виконуватися на підставі всебічного вивчення й аналізу фактичного матеріалу за досліджуваною темою з використанням вітчизняного і зарубіжного досвіду, статистичних даних тощо.

5. В кваліфікаційній роботі обов'язковим є використання сучасних інформаційних технологій, подання й обробка інформації;

6. Кваліфікаційна робота може містити таблиці, схеми, графіки та

діаграми, які характеризують позитивні та негативні сторони досліджуваної сфери.

7. Пропозиції та висновки у кваліфікаційній роботі повинні бути аргументовані, науково обґрунтовані і мати наукову та практичну цінність.

8. Кваліфікаційна робота повинна бути самостійно виконаною, завершеною науковою працею, ґрунтуватися на проблемній тематиці, відображати різні погляди на досліджувану проблему і аргументовано відображати позицію автора.

9. Кваліфікаційна робота бакалавра повинна демонструвати знання міжнародних та вітчизняних законодавчих і нормативних актів за темою, монографій і наукових статей періодики.

10. В роботі обов'язковим є використання різних методів та методик аналізу.

11. Виклад тексту кваліфікаційної роботи повинен бути послідовним, формулювання чіткими і стислими, які б виключали можливість суб'єктивних і неоднозначних трактувань окремих положень бакалаврського дослідження.

12. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи повинен бути в межах 60-80 с., починаючи з титульної сторінки і завершуючи висновками включно (не враховуючи списку використаної літератури і додатків, а також таблиць та рисунків, які повністю займають площу сторінки).

13. Не пізніше ніж за два тижні до захисту кваліфікаційна робота має бути перевірена на плагіат у бібліотеці університету.

14. Кваліфікаційна робота повинна бути оформлена відповідно до вимог і здаватися до архіву університету в твердій обкладинці.

Керівником кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти може бути досвідчений викладач випускової кафедри. Керівник готує та видає індивідуальне завдання на кваліфікаційну роботу, чим визначає коло питань, які мають висвітлюватись у роботі, контролює графік виконання.

Наукові керівники призначаються кафедрою серед осіб професорсько-викладацького складу. Керівником кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти призначається викладач, бажано, з науковим ступенем кандидата або доктора наук.

За одним керівником закріплюється не більше 5-ти здобувачів вищої освіти.

Керівник кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зобов'язаний:

- видати здобувачу завдання на кваліфікаційну роботу, чим визначити коло питань, які мають висвітлюватись у кваліфікаційній роботі та завдань, які повинні вирішуватись в ході її написання;
- рекомендувати здобувачу літературу за темою кваліфікаційної роботи;

- затвердити та контролювати індивідуальний графік виконання кваліфікаційної роботи;
- вчасно інформувати на засіданнях кафедри у випадку невиконання здобувачем цього графіка з поважних чи без поважних причин;
- здійснювати безпосереднє і систематичне керівництво роботою здобувача;
- надати відгук на завершену кваліфікаційну роботу з обов'язковою характеристикою доцільності (актуальності) і обґрунтованості отриманих здобувачем висновків, де визначає рівень його підготовки, творчого потенціалу, ступінь самостійності у вирішенні поставлених завдань та дотримання ним графіка виконання кваліфікаційної роботи;
- надати протокол аналізу звіту подібності кваліфікаційної роботи, за результатами перевірки кваліфікаційної роботи на плагіат у бібліотеці університету;
- виставити оцінку за виконану роботу і нести відповідальність за її об'єктивність;
- як правило, має бути присутнім на захисті кваліфікаційних робіт, керівником яких він є.

Науковий керівник має допомогти здобувачу визначити найбільш ефективні рішення, всебічно стимулювати творчість і самостійність при виконанні ним кваліфікаційної роботи. Систематична співпраця студента і наукового керівника допомагають здобувачу у виборі методів дослідження, контролі дотримання вимог до змісту й оформлення кваліфікаційної роботи, своєчасному виправленню помилок.

Здобувач зобов'язаний:

- отримати від керівника завдання на підбір теми та опрацювання необхідних матеріалів для виконання кваліфікаційної роботи;
- уточнити коло питань, що підлягають вивченню;
- скласти зміст кваліфікаційної роботи та узгодити його з науковим керівником;
- систематично працювати над науковою літературою та іншою інформацією;
- розробляти тему кваліфікаційної роботи з урахуванням перспективного розвитку галузі, до якої належить об'єкт дослідження, використовуючи передові досягнення науки, реалізуючи свої творчі задуми;
- займатися збором і аналізом первинного матеріалу;
- доповідати науковому керівнику про хід виконання роботи й одержувати від нього необхідну консультацію;
- регулярно надавати на перевірку науковому керівнику виконані завдання, виправляти і доповнювати кваліфікаційну роботу відповідно до отриманих від наукового керівника зауважень;
- своєчасно звітувати перед науковим керівником щодо виконання роботи згідно з індивідуальним графіком написання кваліфікаційної роботи;

- оформити її відповідно до вимог випускової кафедри;
- своєчасно пройти попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі;
- своєчасно передати роботу для перевірки на плагіат до бібліотеки університету;
- своєчасно передати бакалаврську роботу до захисту перед екзаменаційною комісією (ЕК);
- аргументовано й етично реагувати на зауваження наукового керівника, відповідати на запитання членів ЕК та присутніх на публічному захисті кваліфікаційної роботи.

Здобувач має право:

- особисто обирати тему кваліфікаційної роботи;
- вносити свої пропозиції щодо обрання наукового керівника, враховуючи власні напрацювання;
- клопотати перед випусковою кафедрою про заміну наукового керівника, якщо для цього є поважні причини;
- приймати самостійні рішення щодо вибору методів дослідження та аналізу, а також обробки первинних матеріалів та документів.

За достовірність інформації, відповідність зроблених у роботі посилань на використану літературу та додатки відповідальність несуть студент і науковий керівник. Обґрунтованість отриманих у кваліфікаційній роботі висновків перевіряє керівник.

Кваліфікаційна робота здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти має бути написана державною мовою, науковим стилем, логічно й аргументовано.

Час, відведений на керівництво кваліфікаційною роботою, науковий керівник повинен використовувати для проведення систематичних консультацій, передбачених графіком, та перевірки рівня виконання студентом завдань кваліфікаційної роботи (частинами чи в цілому) згідно з календарним планом.

Основні етапи підготовки та виконання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти:

- вибір та затвердження теми;
- складання та затвердження завдання на бакалаврську роботу;
- проведення досліджень;
- опрацювання та викладення результатів досліджень;
- оформлення бакалаврської роботи;
- факультативно за рішенням кафедри попередній захист бакалаврської роботи та допуск її до захисту у ЕК;
- захист бакалаврської роботи на засіданні ЕК.

1.2. Вибір і затвердження теми кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Підготовку до написання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти починають з вибору теми із орієнтовного переліку тем, затверджених на засіданні ради факультету за поданням випускової кафедри.

Тематика кваліфікаційних робіт повинна бути актуальною і тісно пов'язаною із вирішенням практичних фахових завдань.

Тема кваліфікаційної роботи, яка обирається студентом самостійно із запропонованого кафедрою орієнтовного переліку, може бути уточненою і конкретизованою науковим керівником залежно від об'єкта та мети дослідження. Цей перелік уточнюється та поновлюється на початку кожного навчального року з урахуванням змін, що відбуваються у теорії і практиці соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності.

Теми кваліфікаційних робіт мають бути пов'язані з освітньо-професійною програмою, з проблематикою науково-дослідних робіт відповідних кафедр. Не дозволяється декільком здобувачам вищої освіти готувати роботи за однаковими темами та подібними планами (денної та заочної форм навчання).

Темі кваліфікаційної роботи може запропонувати сам здобувач, обґрунтувавши її доцільність та актуальність на сучасному етапі, але з урахуванням можливостей проведення емпіричного дослідження.

Для цього рекомендується скористатися попередньою консультацією наукового керівника кваліфікаційної роботи і взяти до уваги такі поради:

- тема кваліфікаційної роботи повинна відображати особисті теоретичні, практичні інтереси студента;
- тема дослідження має відобразити зацікавленість студента тією чи іншою проблемою практичної соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, тенденціями розвитку та змін у цих сферах;
- бажано, щоб вибір теми був пов'язаний з майбутньою спеціальністю студента.

Практика свідчить, що робота над темою кваліфікаційної роботи, яка тісно пов'язана з професійною діяльністю автора, викликає у нього більшу зацікавленість, має більш творчий характер, нерідко сприяє появі корисних і цікавих пропозицій, рекомендацій, спрямованих на удосконалення певних напрямів практичної соціальної роботи, підвищення особистої професійної компетенції.

Формулювання теми кваліфікаційної роботи є відповідальним моментом і свідчить про рівень знань і наукову культуру здобувача та його наукового керівника.

Слід звернути увагу, що обрання студентом теми кваліфікаційної роботи, яка стосується занадто складних проблем загальнодержавного рівня, призводить до надто загальних пропозицій і відсутності конкретності в рекомендаціях, реферативного характеру роботи, яка містить лише узагальнені підходи до практичного розв'язання завдань дослідження. Тому

під час вибору теми дослідження її потрібно чітко конкретизувати або локалізувати.

У формулюванні теми має бути відображений проблемний аспект роботи відповідно до обраного об'єкта і предмета дослідження.

Некоректно сформульована тема впливає на оцінювання роботи під час її захисту, що є негативним індикатором якості процесу підготовки кваліфікаційної роботи.

Назва теми повинна бути лаконічною, відповідати змісту роботи. Не допускається дублювання тем дослідження.

Остаточно тема кваліфікаційної роботи та науковий керівник затверджуються на засіданні випускової кафедри.

Закріплення за студентом теми кваліфікаційної роботи та призначення наукового керівника відображається у протоколі засідання випускової кафедри, після чого уточнення чи зміна теми кваліфікаційної роботи допускається лише у виняткових випадках з дозволу наукового керівника.

Написання кваліфікаційної роботи вимагає проведення дослідження, після чого необхідно описати отримані результати за визначеними правилами.

Проведення бакалаврського дослідження передбачає:

- визначення актуальності дослідження, первинне уявлення й формулювання проблеми, об'єкта і предмета дослідження, цілі та завдань роботи;
- формування плану роботи, який, з метою подальшої деталізації основних положень, доопрацьовується до розширеного плану-проспекту роботи;
- осмислення змісту, джерел отримання і способів збирання інформації;
- виявлення комплексу методів проведення дослідження та оброблення інформації з проблеми;
- збір та узагальнення інформації, огляд літератури, її аналітичне оброблення, опис і пояснення фактів, обґрунтування тенденцій і закономірностей, виявлення зв'язків з предметом дослідження й можливе уточнення визначення проблеми або поглиблення уявлень щодо неї, формулювання гіпотез, виявлення основних напрямків розв'язання проблеми;
- розроблення пропозицій, практичних рекомендацій, методик, моделей, соціальних технологій.

1.3. Вимоги до структури та змісту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Кожна кваліфікаційна робота повинна бути індивідуальною самостійною роботою, яка має свої особливості, зумовлені темою, об'єктом та предметом дослідження, теоретичною підготовкою студента, наявністю

першоджерел та фактичного матеріалу. Кваліфікаційна робота повинна мати однакову структуру та будуватися на основі єдиних вимог державних стандартів.

Структура кваліфікаційної роботи – це чітко регламентована послідовність розміщення її основних складових компонентів довідкового супровідного і змістового характеру. Вона відображає зовнішнє розміщення і внутрішній логічний зв'язок наукового дослідження і свідчить про рівень її загальної методологічної підготовки. Структурна побудова тексту роботи має відповідати загальноприйнятій логіці будь-якої наукової роботи.

Так, кваліфікаційна робота містить:

- вступ до проблеми та її експозицію (загальний опис),
- основну частину (розділи: теоретичний, дослідницько-аналітичний, кожний з яких складається не менше ніж з двох підрозділів);
- висновки (характеристику та оцінювання ступеня досягнення мети роботи та її науково-методичних та практичних результатів).

Основні **елементи** кваліфікаційної роботи:

- титульна сторінка;
- зміст;
- перелік скорочень (за необхідністю);
- вступ (приблизно 5% тексту рукопису або до 3-4 с.);
- основна частина, яка включає, як правило 2 розділи:
- Розділ 1 – теоретична частина (приблизно 40-45% тексту рукопису або до 40 с.);
- Розділ 2 – аналітична частина (приблизно 40-45% тексту рукопису або до 40 с.);
- висновки (приблизно 5% тексту рукопису або до 3-5 с.);
- список використаних джерел;
- список основних термінів (1 сторінка);
- додатки (за необхідністю).

Зміст бакалаврського дослідження є важливою основою майбутньої кваліфікаційної роботи. Він визначає загальну спрямованість дослідження, дозволяє логічно пов'язати окремі проблеми обраної і розгорнутої в тексті роботи теми, розмістити їх у певній послідовності. При цьому слід мати на увазі, що всі проблеми пов'язані єдиною метою дослідження. Дослідження потрібно починати із загальних теоретичних положень, а потім переходити до аналізу конкретних явищ і процесів з використанням фактологічних даних. Пункти плану повинні відображати сутність теми, бути короткими, лаконічними та викладатися в логічній послідовності. План становить основу змісту кваліфікаційної роботи.

Зміст кваліфікаційної роботи подається на окремій сторінці. Він має бути складним і містити вступ; два розділи, кожен з яких складається не менш як із двох підрозділів; висновки, список використаних джерел та додатки.

Слово «ЗМІСТ» пишеться у вигляді заголовка (симетрично тексту) великими літерами. Зміст послідовно включає найменування всіх частин бакалаврської роботи (вступ, назву розділів та підрозділів, висновки, список використаних джерел, додатки) відповідно до тексту. Назви розділів пишуться великими літерами. Найменування підрозділів записуються малими літерами, починаючи з прописної літери. Проти кожного найменування з правого боку аркуша позначається номер сторінки, з якого починається частина роботи.

Список умовних позначень, символів, одиниць, скорочень тощо у кваліфікаційній роботі наводиться за необхідності, а саме:

- якщо в кваліфікаційній роботі вжита специфічна термінологія, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення і под., то їх перелік може бути поданий у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом. Такий перелік треба друкувати двома колонками, в яких ліворуч в алфавітному порядку наводять, наприклад, скорочення, а праворуч – їх детальну розшифровку;

- якщо в кваліфікаційній роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і под. повторюються менше ніж три рази, перелік не наводять, а розшифровують їх у тексті за першого згадування.

Зі **вступу** починається кваліфікаційна робота. У ньому обґрунтовується актуальність розробки сформульованої теми дослідження, розкривається її важливість, а також, що автор як самостійний дослідник вносить нового у вивчення теми.

Вступ кваліфікаційної роботи є важливою частиною роботи, у якій коротко викладають оцінку сучасного стану проблеми, відзначаючи практично розв'язані та нерозв'язані задачі, наукові підходи, що існують у даній галузі, провідних вчених і фахівців, світові тенденції розв'язання поставлених задач, обґрунтування доцільності проведення наукових досліджень. У вступі коротко розкривається актуальність теми, чітко формулюється мета дослідження і завдання (відповідно до мети), які треба розглянути, щоб досягти поставленої у кваліфікаційній роботі мети.

Обсяг вступу, звичай, не перевищує 2 – 3 сторінки загального обсягу основної (змістовної) частини роботи. При викладі тексту вступу прагнуть до лаконічності, обираючи тезовий стиль. Варто пам'ятати, що за змістовністю та якістю написання вступу найчастіше можна судити про ступінь компетентності автора, його знання проблеми, а також про оригінальність авторського погляду. За вступом можна скласти уявлення про характер роботи в цілому, оскільки у вступі об'єктивно відзначаються оціночно-кваліфікаційні критерії дослідження.

У вступній частині обов'язково необхідно:

- розкрити актуальність теми кваліфікаційній роботи;
- розкрити ступінь розробленості теми кваліфікаційній роботи у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених,

- обґрунтувати необхідність проведення кваліфікаційного дослідження за обраною науковою темою,
- визначити об'єкт і предмет дослідження,
- чітко сформулювати мету і завдання дослідження,
- описати основні методи дослідження,
- навести вихідні дані для розробки теми.

Насамперед слід чітко сформулювати наукову та соціально-педагогічну **актуальність** теми. Важливо звернути увагу на те, що актуальність теми – це відповідь на запитання: «Чому дану проблему потрібно в даний час досліджувати?»

Обґрунтування актуальності проблеми дослідження передбачає розкриття ступеня важливості і соціальної значущості обраної теми для розвитку сучасної теорії і практики певної галузі науки. Отже, автор роботи повинен показати уміння обрати тему дослідження, оцінити своєчасність її розробки.

Орієнтовна схема обґрунтування актуальності проблеми дослідження може бути такою:

- дати об'єктивну оцінку сучасного стану об'єкта дослідження з акцентуванням уваги на інших проблемах і суперечностях;
- показати, як на сучасному етапі розв'язуються існуючі проблеми на практиці, якщо можливо із посиланням на офіційні документи;
- оцінити стан наукової розробленості обраної проблеми: на основі стислого аналізу літератури визначити коло науковців, які займалися її розробкою, висвітлити проблематику їх досліджень і наголосити на маловивчених або зовсім невивчених моментах;
- зробити висновки про те, що недостатня розробленість конкретного аспекту проблеми зумовила вибір теми дослідження.

Обґрунтування актуальності має бути небагатослівним, треба показати головне – суть проблемної ситуації. Те, наскільки правильно автор оцінює обрану тему з погляду своєчасності і значущості, характеризує його наукову зрілість і професійну підготовленість.

У характеристиці ступеня вивченості проблеми вказується, ким, коли і які аспекти досліджувалися, і наскільки глибоко, тобто дається **огляд використаної літератури**. Якщо тема достатньо розроблена у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, треба обґрунтувати доцільність її подальшого доопрацювання. В огляді специфіки джерельної бази слід згрупувати джерела за типами і видами; розділити їх за важливістю, якістю інформації, оригінальністю викладу, глибині розробок; відзначити проблеми та недоліки.

Мета дослідження – це уявний, ідеальний образ, очікуваний результат діяльності, кінцевий підсумок роботи. Мета кваліфікаційної роботи повинна полягати у вирішенні проблемної ситуації шляхом її аналізу та знаходження нових закономірностей між явищами, процесами суспільного розвитку.

Правильне визначення мети – процес не менш важливий, ніж

формулювання висновків. Мета дослідження має узгоджуватись з назвою роботи, об'єктом і предметом дослідження. Мета дослідження – усвідомлений образ очікуваного результату, на досягнення якого спрямована діяльність дослідника. Формулюючи мету, не слід вживати терміни «дослідження», «вивчення», оскільки вони вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету. Натомість можна використати такі дієслова: з'ясувати, системно проаналізувати, охарактеризувати, розглянути, виокремити тощо.

Мета дослідження може бути пов'язана, зокрема:

- з формулюванням наукових завдань, які належить виконати;
- обґрунтуванням можливості виявлення нових ознак загального або часткового характеру конкретних фактів (явищ);
- визначенням певних теоретико-методологічних моделей дослідження, застосування яких забезпечує вирішення обраних теоретичних і практичних наукових завдань.

Мета роботи реалізується через конкретні завдання, які треба вирішити відповідно до цієї мети. Студент повинен відповісти на питання, для чого він досліджує цю проблему. Мета формулюється лаконічно, одним реченням і повинна впливати з теми роботи

Відповідно до визначеної мети формулюють **завдання**, які деталізують та розкривають мету

Завдання дослідження – це етапи, послідовність виконання роботи, ті дії, які необхідно виконати для досягнення поставленої мети, вирішення проблеми, перевірки гіпотези дослідження.

Завдання дослідження – це чітко визначені напрями наукового пошуку для досягнення поставленої мети. Це, зазвичай, робиться у формі перерахування (проаналізувати, розробити, узагальнити, виявити, довести, впровадити, показати, розробити, знайти, визначити, описати, встановити, з'ясувати, дати рекомендації, встановити взаємозв'язок, зробити прогноз тощо).

Завдання повинні відповідати розділам роботи. Як правило, застосовується класична тричленна форма наведення завдань дослідження. Наприклад, розглянути предмет дослідження і визначити проблеми вдосконалення діяльності об'єкта дослідження; обґрунтувати шляхи розв'язання цих проблем; розробити пропозиції щодо вдосконалення діяльності об'єкта дослідження. Отже, весь комплекс завдань – це алгоритм безпосередньої загальної моделі дослідження, зумовлений логікою етапів конкретного наукового пошуку.

Формулювати завдання слід ґрунтовно, але лаконічно, оскільки опис їх вирішення становитиме зміст підрозділів і розділів роботи. **Опираючись на завдання дослідження, автор робить висновки до кваліфікаційної роботи.**

Слід пам'ятати, що завдання повинні бути повною мірою розкриті в

основному змісті роботи. Оптимальною кількістю завдань для кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – 4-5 завдань.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також з його кінцевим результатом і шляхом його досягнення. У зв'язку з тим, що один і той самий об'єкт може вивчатися в різних аспектах, то в процесі дослідження доцільно зосередити увагу на одному з них

Об'єктом пізнання прийнято називати те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника. **Об'єкт дослідження** – це обраний для вивчення процес або явище, що породжує проблемну ситуацію. Представлення об'єкту дослідження починають фразою: «Об'єктом дослідження є ... (повна назва)», після чого дається стислий опис об'єкту з вказівкою його основних характеристик.

Предмет пізнання – це досліджувані з певною метою властивості об'єкта дослідження, ставлення до об'єкта. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Предмет дослідження – вузька частина об'єкта дослідження, проблемне коло питань, що досліджуються в роботі. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, що є предметом дослідження. Саме на нього повинна бути спрямована основна увага здобувача, оскільки предмет дослідження визначає тему роботи, винесену на титульну сторінку, її назву.

Таким чином, мета і завдання дослідження, об'єкт і предмет повинні окреслювати сферу наукового пошуку, досліджувану у кваліфікаційній роботі.

Визначення предмету дослідження – це відповідь на питання: «Що, які властивості і які зв'язки об'єкта вивчаються?»

Методи дослідження. У вступі подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої в роботі мети.

Методи дослідження – це комплекс конкретних прийомів, способів зорієнтованих на отримання нового наукового знання і на визначення параметрів виконання програми дослідження, його теоретичних і практичних завдань, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко та змістовно, визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності обраних методів. Отже, для досягнення поставленої мети та сформульованих завдань кваліфікаційної роботи необхідно використовувати як специфічні методи дослідження (спостереження, опитування, анкетування тощо), так і загальнонаукові методи, які є засобами пізнання та мислення (аналіз і синтез, індукція і дедукція, узагальнення, моделювання, класифікація тощо).

Практичне значення одержаних результатів. Коротко перераховують результати, одержані автором у кваліфікаційній роботі.

Висловлюються рекомендації щодо можливого використання результатів кваліфікаційної роботи у практичній соціальній роботі та соціально-педагогічній діяльності.

Закінчується вступ описом **структури роботи**. Наприклад, робота складається зі вступу, розділів, висновків, списку основних термінів, списку використаних джерел, додатків. Зазначається загальна кількість сторінок дослідження та кількість використаних джерел.

Основна частина роботи – це її головна структурна складова, в якій викладають зміст дослідження: важливі теоретичні положення, що визначають сутність обраної теми, предмет дослідження; розкривають завдання та мету роботи, визначені у вступі. Якщо завдання не розкриті чи розкриті частково, тоді вважається, що робота не виконана. Це ж стосується й мети.

У процесі написання тексту роботи здобувач може використовувати цитування, аналізувати теоретичні концепції інших авторів, але при цьому не допускається механічне запозичення думок інших авторів. Студент обов'язково повинен посилатися на автора цих думок, інакше робота вважатиметься плагіатом і не буде допущена до захисту. Важливо, щоб студент в тексті роботи викладав власні думки та робив самостійні висновки.

Для наукового тексту характерним є смислова завершеність, цілісність і взаємопов'язаність. Найважливішим засобом вираження логічних зв'язків тут є функціонально-синтаксичні засоби зв'язку, що вказують на послідовність розвитку думки (спочатку, насамперед, по-перше, по-друге, отже), заперечення (проте, тимчасом, але, у той час як, тим не менше), причинно-наслідкові відношення (таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, крім того, до того ж), перехід від однієї думки до іншої (раніше ніж перейти до..., звернемося до..., розглянемо, зупинимось на..., перейдемо до..., необхідно розглянути), результат, висновок (отже, значить, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, слід сказати). Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники і дієприкметники (даний, той, такий, названий, вказаний).

Науковий текст характеризується тим, що його складають лише точні відомості та факти. Це зумовлює використання спеціальної термінології. Треба пам'ятати, що науковий термін – це не просто слово, а втілення сутності даного явища. Отже, добирати наукові терміни і визначення необхідно дуже уважно. Не можна довільно змішувати в одному тексті різну термінологію, притаманну суміжним галузям знань.

У кваліфікаційній роботі прийнято давати конкретну оцінку внеску своїх попередників при дослідженні даної проблеми, що викладається. Норми наукової комунікації строго регламентують характер викладу наукової інформації, вимагаючи відмови від вираження власної думки у чистому вигляді. Тому автори роботи стараються удаватися до мовних конструкцій, що виключають використання особового займенника «я». Зараз

стало неписаним правилом, коли автор роботи виступає у множині і замість «я» вживає займенник «ми», що дає йому змогу відобразити свою думку як думку певної групи людей, наукової школи чи наукового напрямку. І це цілком виправдано, оскільки сучасну науку характеризують такі тенденції, як інтеграція, колективна творчість, комплексний підхід до вирішення проблем. Займенник «ми» і його похідні найкраще передають й відтіняють ці тенденції сучасної наукової творчості.

Якостями, котрі визначають культуру наукової мови є точність, ясність і стислість. Смысловая точність – одна з головних умов забезпечення наукової та практичної значущості інформації. Недоречно вжите слово може суттєво викривити сенс написаного, призвести до подвійного тлумачення тієї чи іншої фрази, надати всьому тексту небажаної тональності. Ще одна необхідна якість наукової мови – ясність, як вміння писати логічно та доступно.

Основний текст роботи повинен бути структурованим, тобто поділеним на відповідні розділи та підрозділи, які мають бути взаємопов'язані, а матеріал – викладеним послідовно і логічно із критичним аналізом теоретичних положень, статистичних даних, інформації різноманітного характеру (обсяг 35 – 40 сторінок). Кожний розділ починають з нової сторінки.

Найбільш вдалим є поділ кваліфікаційної роботи на 2 розділи, допускається й 3 розділи. Кількість підрозділів визначається студентом самостійно, виходячи зі змісту роботи. Бажано, щоб у кожному розділі було 2-3 підрозділи. **Кожен розділ наукової роботи має закінчуватися короткими висновками.**

Перший розділ кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівняє суто теоретичним і характеризує здатність студента самостійно опрацьовувати літературні джерела за темою дослідження із наступним формуванням висновків.

В цьому розділі висвітлюється методика та загальна концепція обраної теми дослідження. На початку розділу визначається сутність досліджуваного процесу, явища, його роль і місце в системі соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності. Аналізуються існуючі точки зору учених стосовно трактування основних категорій та принципів аналізу об'єкта дослідження, полеміка науковців з основних проблем теми кваліфікаційної роботи і аргументується власна точка зору автора кваліфікаційної роботи з питань, що розглядаються.

Автору слід показати: глибокі знання сучасного рівня досліджень у сфері соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності; огляд літературних джерел за обраною темою дослідження; світовий досвід у розвитку певного явища або процесу соціальної сфери; класифікаційні категорії процесів та елементів за обраною темою; понятійний апарат стосовно основних категорій публічної сфери тощо.

Виклад матеріалу у цьому розділі доцільно будувати за принципом поступового звуження діапазону досліджуваних питань так, щоб логічно виділити і постійно тримати в центрі уваги головну, центральну проблему, що є предметом основного аналізу цієї кваліфікаційної роботи.

Під час написання розділу використовується наукова література вітчизняних та зарубіжних авторів (монографії, статті в фахових журналах і ЗМК), статистична та нормативно-законодавча документація, інформація, отримана у мережі Internet.

Аналіз літератури з проблеми повинен бути не описовим і констатуючим, а критичним, орієнтованим на набуття наявного досвіду та з'ясування невирішених питань, на пошук шляхів розв'язання проблеми; повинен презентувати власну думку автора стосовно позиції інших дослідників. **Обов'язковим є посилання на використану літературу згідно з правилами запобігання плагіату.** У разі виявлення випадків плагіату робота не допускається до захисту, оскільки вона не може бути оцінена позитивно.

Підсумком першого розділу повинен бути стислий висновок, що впливає з досліджуваних питань, аналітичне та практичне вирішення яких стане предметом поглибленого аналізу у розділі 2 кваліфікаційної роботи.

У процесі написання першого розділу важливо звернути увагу на те, що:

- не варто переобтяжувати розділ великою кількістю аналітичної інформації;
- обов'язковим є посилання на джерела використаної інформації;
- розглянуті теоретичні питання за темою кваліфікаційної роботи повинні відображати результати сучасних досліджень вчених;
- теоретичні положення першого розділу повинні бути покладені в основу другого розділу змісту роботи

Розділ 2. Цей розділ носить аналітичний характер. Його матеріал є логічним продовженням першого (теоретичного) розділу кваліфікаційної роботи і відображає взаємозв'язок теорії і практики соціальних процесів.

У розділі аналізується фактичний стан проблеми, що вивчається, з наведенням конкретних прикладів. Досить глибоко і цілеспрямовано досліджується та оцінюється діюча практика реалізації вирішення важливих соціальних та соціально-педагогічних проблем, виявляються закономірності.

Розділ виконується на підставі достовірної інформації про об'єкт дослідження. У цьому розділі студент повинен показати вміння самостійно аналізувати наукові дані та інший матеріал, узагальнювати його, формулювати висновки і пропозиції. Результати аналізу розділу є базою для обґрунтування отриманих наукових висновків, розробки конкретних заходів та пропозицій.

У розділі 2 мають бути представлені результати емпіричного дослідження, що є логічними продовженням теоретичного аналізу

досліджуваної проблеми, представленого у Розділі 1. Результати емпіричного дослідження мають бути оброблені, інтерпретовані і містити висновки щодо необхідності впровадження певних соціально-педагогічних заходів з подолання, пом'якшення або попередження виявлених негативних соціальних явищ. Такі висновки можуть бути представлені у формі методичних рекомендацій, пропозицій, програм занять або заходів тощо.

Потрібно приділяти увагу логічному взаємозв'язку розділів і підрозділів основної частини, зокрема використанню результатів аналізу і досліджень у розробках і пропозиціях. Виклад матеріалу підпорядковують провідній ідеї, визначеній автором, яка впливає з предмета дослідження та цілей роботи.

При цьому необхідно прагнути до того, щоб кожний розділ являв собою закінчену частину дослідження обраної проблеми. Бажано, якщо можливо, рівномірно розподілити основний матеріал за розділами і підрозділами основної частини роботи. Остаточна структура основної частини роботи значною мірою залежить від її специфіки і може відрізнятися від наданих рекомендацій.

Висновки – це підведення підсумків наукового дослідження, теоретичне та практичне обґрунтування отриманих результатів. **Висновки пишуться на основі чітко сформульованих у вступі завдань**, які, в свою чергу, повинні бути розкриті у основному тексті роботи. Якщо висновки не мають логічного зв'язку зі вступом, робота вважається не виконаною. У висновках автор викладає особисті думки, тому вони не повинні містити цитувань чи повторювати чужі міркування

Висновки – результат теоретичного осмислення і критичного оцінювання досліджуваної проблеми.

Висновки до кваліфікаційної роботи – стисле викладення підсумків роботи. Коротко наводяться найбільш важливі теоретичні положення, які містять оцінку результатів дослідження з точки зору відповідності меті кваліфікаційної роботи та поставленим у вступі завданням. У них наводять отримані автором особисто основні наукові результати, які розкривають ступінь досягнення мети та завдань кваліфікаційної роботи, їх наукову і практичну значущість.

Висновки розміщуються безпосередньо після основної частини, починаючи з нової сторінки

Для дотримання бажаного стилю у висновках корисно застосовувати такі слова та вислови: проаналізовано, встановлено, виявлено, що дозволило, доведено, показано, досліджено, розроблено, отримано, запропоновано, рекомендовано, вважається за доцільне та ін.

Обсяг висновків, як правило, не повинен перевищувати 3 – 5 сторінок.

Додатки до кваліфікаційної роботи подають за необхідності. У них може міститись фактичний матеріал, який опрацьовував автор.

Додатки повинні підтверджувати окремі положення, висновки та

пропозиції автора кваліфікаційної роботи.

У разі необхідності до додатків доцільно включати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття кваліфікаційної роботи: матеріали опитувань, анкетувань, експертних оцінювань; таблиці допоміжних статистичних, аналітичних, цифрових даних; громіздкі розрахунки та таблиці; схеми, алгоритми; інструкції, положення, методики; графіки, ілюстрації допоміжного характеру; інші релевантні матеріали.

У додатках вміщують матеріал, який:

- є необхідним для повноти змісту роботи, але включення його до основної частини може змінити впорядковане й логічне уявлення про роботу;
- не може бути послідовно розміщений в основній частині роботи через великий обсяг або способи відтворення.

Додатки оформлюють відповідно до вимог цього навчально-методичного посібника.

Таблиці, графіки та схеми повинні мати назву і бути пронумеровані. В основному тексті кваліфікаційної роботи обов'язково мають бути посилання на матеріал, що міститься в додатках, і пояснення змісту кожної таблиці, рисунка, схеми тощо, що винесені у додатки.

Словник основних термінів представляє собою перелік основних понять, якими оперує автор і які безпосередньо пов'язані зі змістом та предметом дослідження.

Обсяг словника основних термінів 1 сторінка.

Список використаних джерел.

У список використаних джерел включаються тільки ті видання, що дійсно були використані в процесі написання кваліфікаційної роботи (на які були зроблені відповідні посилання в роботі): підручники, посібники, законодавчі документи, міжнародні конвенції та договори, монографії, статті в періодичній пресі електронні ресурси з Інтернету тощо.

Список використаної літератури повинен включати не менше 50 найменувань.

Джерела розміщуються в алфавітному порядку.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи.

Посилання на літературу у тексті подають у квадратних дужках – наводять номер цитованої праці і через кому номер сторінки, на якій міститься цитований уривок, наприклад [23, с. 156].

Обсяг кваліфікаційної роботи повинен становити від 70 до 80 сторінок, без урахування сторінок з переліком використаних джерел та додатків.

Перевірка кваліфікаційних робіт на наявність запозичень (плагіату) проводиться з метою підвищення якості підготовки до атестації студентів інституту в частині виконання кваліфікаційних робіт.

Плагіатом вважається дослівне відтворення чи копіювання тексту (від фрази до набору речень) з книг, статей, інтернет-ресурсів чи інших джерел

без чіткого виокремлення копійованого тексту та посилання на автора (джерело).

Проведення перевірки кваліфікаційних робіт покладається на наукових керівників.

Порядок збору та перевірки кваліфікаційних робіт на наявність запозичень (плагіату):

1. Перевірка кваліфікаційних робіт здійснюється науковим керівником і закінчується не пізніше ніж за 15 днів до захисту роботи.

2. Кваліфікаційні роботи мають подаватися на перевірку в електронному варіанті (CD, DVD диски або флеш-диски). На носії повинен бути лише один файл з кваліфікаційною роботою у форматі Документ Word (*.doc, *.docx).

3. Кваліфікаційна робота, яка має не менше ніж 50 % оригінального тексту, може бути допущена до захисту.

На основі аналізу результатів перевірки кваліфікаційної роботи на наявність запозичень (плагіату) завідувач відповідної кафедри та науковий керівник приймають рішення щодо допуску роботи до захисту.

У разі недостатнього рівня унікальності кваліфікаційна робота потребує доопрацювання та повторної перевірки не пізніше ніж за 15 днів до захисту роботи

Найбільш типові помилки які допускають студенти при написанні кваліфікаційних робіт:

1. Зміст роботи не відповідає плану кваліфікаційної роботи або не розкриває тему цілком чи в її основній частині.

2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відповідають меті та завданням роботи.

3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження, або ж взагалі відсутня.

4. Робота являє собою плагіат з мережі Інтернет, або компіляцію 2-3 авторів.

5. Розділи роботи жодним чином не пов'язані між собою і є скоріше окремими дослідженнями ніж частиною цілісного дослідження.

6. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження.

7. Робота не є аналітичною, а описовою без висновків та власної думки здобувача.

8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.

9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичений матеріал.

10. Робота невірно оформлена.

11. Бібліографічний опис джерел у списку наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту.

Уникнення таких помилок дозволить студенту написати більш якісне наукове дослідження.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Вимоги до структурних елементів кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Структурні елементи ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ, ЗМІСТ, ВСТУП, ОСНОВНА ЧАСТИНА, ВИСНОВКИ, СПИСОК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ є обов'язковими.

Титульний аркуш є першою сторінкою роботи і слугує за основне джерело бібліографічної інформації, необхідної для оброблення та пошуку документа.

Титульний аркуш (додаток А) містить дані, які подають у такій послідовності:

- відомості про виконавця роботи;
- юридичну особу (інститут);
- грифи затвердження та погодження (за необхідністю);
- повна назва документа;
- підписи відповідальних осіб, у тому числі керівника роботи;
- місце і рік складання роботи.

Зміст подають безпосередньо після титульного аркушу, починаючи з нової сторінки.

До змісту включають:

- вступ;
- послідовно перелічені назви всіх розділів та підрозділів;
- висновки;
- список використаних джерел;
- список основних термінів;
- додатки.

У змісті вказуються номери сторінок, які містять початок матеріалу. Приклад оформлення змісту наведено в додатку Б.

Перелік умовних скорочень (за необхідності). Усі прийняті в роботі малопоширені умовні позначення, символи, одиниці, скорочення і терміни, якщо їх кількість становить від п'яти й більше, подають у переліку умовних скорочень, який вміщують безпосередньо після змісту роботи.

Перелік умовних скорочень друкується з нової сторінки. Незалежно від наявності переліку умовних скорочень у роботі, за першої появи цих елементів у тексті роботи наводять у дужках їх розшифровку.

Вступ розпочинають з окремої сторінки.

У вступі стисло характеризують:

- сучасний стан проблеми, її актуальність та гостроту;
- останні дослідження за тематикою проблеми та її невирішені

частини;

- мету та завдання дослідження;
- об'єкт дослідження;
- предмет дослідження;
- методи дослідження;
- результати дослідження та їх новизну;
- перспективи подальших досліджень (прогнозні припущення про розвиток об'єкта дослідження).

Основну частину роботи викладають, поділяючи матеріал на розділи. Розділи поділяються на підрозділи і пункти. Кожен підрозділ і пункт повинен містити закінчену інформацію.

Висновки розміщують безпосередньо після викладення основної частини роботи, починаючи з нової сторінки. У висновках наводять оцінку одержаних результатів роботи, можливі галузі використання результатів досліджень.

Список основних термінів розміщують на новому аркуші.

Список використаних джерел, у т. ч., інтернет-ресурсів, на які є посилання по тексту кваліфікаційної роботи, наводять після списку основних термінів, починаючи з нової сторінки.

Посилання мають бути по всьому тексту роботи, у місцях, де було здійснено цитування або запозичено якусь інформацію.

Список використаних джерел у переліку наводять відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи.

У **додатках** розміщують матеріал:

- який забезпечує підтримку повноти роботи, але включення його до основної частини роботи може змінити впорядковане й логічне уявлення про роботу;
- не може бути послідовно розміщений в основній частині роботи через великий обсяг або способи відтворення.

2.2. Правила оформлення тексту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Текст. Обсяг текстової частини роботи має бути в межах 70-80 сторінок стандартного формату А4 (210 ´ 297 мм).

Шрифт – 14, інтервал між рядками – 1,5. У зазначений обсяг не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які займають усю сторінку. Але всі сторінки зазначених елементів роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Набір тексту кваліфікаційної роботи та його друкування здійснюються за допомогою комп'ютера (в редакторі Word) на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210/297 мм) через півтора міжрядкових інтервали до тридцяти рядків на сторінці (приблизно по 60 знаків у рядку) з використанням стандартного шрифту Times New Roman розміром 14.

Папір – бажано ксероксний. Для виділення окремих місць допускаються також курсив, напівжирний курсив і напівжирний шрифт.

При наборі формул і виконанні таблиць, схем, діаграм, рисунків тощо рекомендується використовувати відповідні редактори.

Текст роботи необхідно друкувати на текстовому полі сторінки розміром 170/257 мм, залишаючи, відповідно, береги таких розмірів: лівий – 30 мм, правий – 15 мм, верхній – 20 мм, нижній – 20 мм.

Абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усього тексту і дорівнювати 5 знакам.

Шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору середньої жирності, щільність тексту – однаковою.

Роздруковані на ЕОМ програмні продукти повинні відповідати формату А4 (мають бути розрізаними), їх включають до загальної нумерації сторінок роботи і розміщують, як правило, в додатках.

Заголовки структурних частин кваліфікаційної роботи – ЗМІСТ, ВСТУП, РОЗДІЛ 1, РОЗДІЛ 2, ВИСНОВКИ, ДОДАТКИ, СПИСОК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ – друкують великими літерами напівжирним шрифтом симетрично до тексту.

Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу напівжирним шрифтом. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту звичайним шрифтом. У кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка.

Відстань між заголовком (за виключенням заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати трьом інтервалам. Кожну структурну частину кваліфікаційної роботи треба починати з нової сторінки.

Нумерація. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знаку «№».

Першою сторінкою кваліфікаційної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок кваліфікаційної роботи. На титульному аркуші номер сторінки не проставляють.

Другою сторінкою кваліфікаційної роботи є ЗМІСТ, яка також включають до загальної нумерації, але номер сторінки не проставляють.

На наступних сторінках кваліфікаційної роботи номер проставляють у правому верхньому або нижньому куті сторінки без крапки в кінці.

Сторінки із заголовками структурних частин роботи ВСТУП, ВИСНОВКИ, ДОДАТКИ, СПИСОК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ нумерують.

Номер розділу проставляють після слова «РОЗДІЛ», після номера

крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Ілюстрації (фотографії, креслення, діаграми, схеми, графіки, карти) і **таблиці** необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

Ілюстрації й таблиці, які розміщені на окремих сторінках кваліфікаційної роботи, включають до загальної нумерації сторінок.

Таблицю, рисунок або креслення, розміри яких більші за формат А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті або в додатках.

Ілюстрації позначають скороченням «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 1.2. (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назву і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в роботі подано одну ілюстрацію, то її нумерують за тим же правилом.

Ілюстрації. Якість ілюстрацій повинна забезпечувати їхнє чітке відтворення (електрографічне копіювання, принтер). Ілюстрації повинні бути виконані за допомогою комп'ютерної техніки, чорнилом, тушшю або пастою чорного кольору на білому непрозорому папері.

Відстань від тексту роботи до ілюстрації і від неї до тексту – 15 мм (вище та нижче рисунку слід залишати по одному вільному рядку).

У роботі слід застосовувати лише штриховані ілюстрації та оригінали фотознімків. Фотознімки розміром, меншим за формат А4, повинні бути накреслені на стандартному аркуші білого паперу формату А4. Ілюстрації повинні мати назву, яку розміщують після номера ілюстрації. За необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (під рисунковим текстом).

Таблиці. Цифровий матеріал, як правило, оформляється у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком тих, що подані в додатках) у межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера.

Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: Таблиця 1.2 (друга таблиця першого розділу). Якщо в роботі одна таблиця, її нумерують за тим же правилом.

При перенесенні частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 1.2».

Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків має бути не менше 6 мм.

Лінії таблиці мають бути однакової товщини і дорівнювати 0,75 пт. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до таблиці жирним шрифтом. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Шрифт у таблиці – той самий, що в тексті роботи (Times New Roman, розміру 14 пт.), у великих таблицях, які займають площу до двох сторінок, допускається міжрядковий інтервал (щільність), який дорівнює 1 пт. (на відміну від тексту роботи, де щільність становить 1,5 пт.), та шрифт, який дорівнює 10 пт. Таблиці більше ніж на дві сторінки переносять у додатки

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку сторінок кваліфікаційної роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. При цьому назву вміщують тільки над її першою частиною. Приклад оформлення таблиці.

Таблиця 1.1

Назва таблиці

Заголовок граfi	Заголовок граfi	Заголовок граfi	Заголовок граfi	
			Підзаголовок граfi	Підзаголовок граfi
Заголовок рядка				
Заголовок рядка				
Заголовок рядка				

Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, у другому випадку – боковик.

Заголовок кожної граfi (стовпчику) в головці таблиці має бути за можливістю стислим. Слід уникати повторювань тематичного заголовка в заголовках граф, одиниці виміру зазначати у тематичному заголовку, виносити до узагальнюючих заголовків слова, що повторюються. Повторювані елементи, які належать до всієї таблиці, виносять у тематичний

заголовок або в заголовок графі, лапки використовують тільки замість однакових слів, які стоять одне під одним. Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними

Якщо текст, який повторюється у графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінити лапками; якщо з двох або більше слів, – то при першому повторенні його замінюють словами «Те ж», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, марок, знаків, математичних і хімічних символів, які повторюються, не слід. Якщо цифрові або інші дані в якомусь рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять ризик.

Додатки. Додатки розташовують перед списком використаних джерел. До роботи додається аркуш паперу з написом «ДОДАТКИ».

Додаток має заголовок, оформлений вгорі малими літерами з першої великої, симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком великими літерами друкується слово «Додаток» і велика літера, що позначає додаток. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер І, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад: Додаток А, Додаток Б.

Кожний такий додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично зліва відносно тексту сторінки. По центру над заголовком малими літерами з першої великої друкується «Додаток __» і велика літера, що позначає додаток. Сторінки з додатками нумерують, але їх не враховують до загального обсягу роботи, наприклад, робота може містити 62 сторінки основного тексту і 3 сторінки додатків, але обсяг кваліфікаційної роботи буде 62 сторінки, а не 65.

Додатки мають спільну з рештою роботи наскрізну нумерацію сторінок. Не допускається кольорове оформлення додатків. Текст кожного додатка за необхідності може бути поділений на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатка А; В.3.1 – перший підрозділ третього розділу додатка В.

Ілюстрації, таблиці та формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д.1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А.1) – перша формула додатка А.

2.3. Правила цитування та посилання на використані джерела у кваліфікаційній роботі здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Посилання. Особливу увагу при виконанні кваліфікаційної роботи слід приділити використанню наукових праць інших авторів. Таке використання можливе лише за умови дотримання авторських прав та належним чином

оформлених посилань. Посилання на використані джерела здійснюються в тексті роботи зазначенням порядкового номера посилання за списком використаних джерел. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, надають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг.

Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них розміщено матеріал, який не включено до останнього видання

Посилання робляться у квадратних дужках з позначенням порядкового номера за списком використаних джерел. Якщо посилання здійснюється в цілому на джерело чи групу джерел, то в дужках зазначаються лише номери посилань, наприклад, «... у працях С. Алексєєва, С. Братуся, Р. Кондратьєва та М. Марченка, [3, 4, 5, 6] зазначається, що...».

Коли необхідно зіслатися на конкретні сторінки використаних джерел, то слід зазначати і номери посилань, і номери сторінок у джерелах, наприклад, «...А.Довгерт та Р. Стефанчук [9, с. 86–88; 10, с. 21] стверджують про...».

Найбільш часто використовується посилання на одну працю одного автора на конкретну сторінку, наприклад, «В. Євтух, виділяє три аспекти етнополітичного менеджменту: операційний, імплементаційний та діяльність неурядових організацій» [8, с. 81].

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в кваліфікаційній¹ роботі, наприклад: «... у монографії [7, с. 48]...».

Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад: «рис. 1.2».

На всі таблиці роботи повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «...у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3»; «див. рис. 2.1». 7.

Правила цитування. Цитати – дослівні уривки з використаних джерел – використовуються в кваліфікаційній роботі для обґрунтування, підтвердження авторських аргументів або для критичного аналізу літературних джерел.

Наприклад, речення з використаного джерела «Після закінчення «холодної війни» ми стали свідками початку великих змін в ідентифікації народів і символів цієї ідентифікації» можна подати у кваліфікаційній роботі так: На думку С. Гантінгтона «після закінчення «холодної війни» ми стали свідками початку великих змін в ідентифікації народів і символів цієї ідентифікації».

Щоб скористатися цитатою в тексті кваліфікаційної роботи можуть бути вжиті й інші слова цитати. Наприклад: Як вважав ...; Як писав у своїй роботі «Зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтон....

Загальні вимоги до цитування такі:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

- цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

- кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

- коли автор роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора роботи, а весь текст застереження вміщується в круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – М.Х.), (підкреслено мною. – М.Х.), (розбивка моя. – М.Х.)

Цитування має бути помірним. Перевантаженість тексту цитатами надає роботі копійчастого характеру і створює враження, ніби автор не має власної думки. Щоб не перенасичувати текст цитатами, доцільно використовувати **переказ** чужих думок. Переказ має бути максимально точним. Як і цитата, переказ має супроводжуватись посиланням на використане джерело: Наприклад: Згідно з С.Хантінгтоном,... або – Ф.Фукуяма пропонує розглядати....

Список використаних джерел. Список джерел оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Відомості про джерела, які включено до списку, необхідно давати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць і вихідних даних видавництва.

Приклади оформлення списку літератури за ДСТУ 8302:2015 представлені у додатку В.

РОЗДІЛ 3

ЗАХИСТ ТА ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Процедура захисту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Остаточний варіант оформленої кваліфікаційної роботи, підписаний автором, науковим керівником, з протоколами аналізу подібності наукового керівника і завідувача кафедри подається на кафедру за 10 днів до початку роботи екзаменаційної комісії (ЕК) із захисту кваліфікаційних робіт.

Допуск кваліфікаційної роботи до захисту завіряється підписом завідувача випускової кафедри і вона, разом з протоколами аналізу подібності, подається в екзаменаційну комісію для захисту.

До захисту кваліфікаційної роботи допускаються здобувачі вищої освіти, які успішно виконали навчальний план у повному обсязі.

Захист кваліфікаційної роботи проводиться на відкритому засіданні ЕК за участю не менш 2/3 складу комісії.

На захист кваліфікаційної роботи відводиться до 30 хвилин.

Порядок захисту роботи передбачає:

- представлення здобувача вищої освіти та поданих ним документів;
- виступ здобувача вищої освіти до 10 хвилин, під час якого він використовує необхідні матеріали із застосуванням мультимедійних засобів, зміст та якість яких перевіряє науковий керівник;
- відповіді здобувача вищої освіти на запитання членів екзаменаційної комісії;
- виступ наукового керівника або представлення його відгуку;
- наукова дискусія з представлених положень кваліфікаційної роботи.

Уся процедура захисту кваліфікаційної роботи триває близько 30 хвилин. Як правило, вона будується в тій же послідовності, у якій виконана робота. Однак основну частину виступу повинні складати обґрунтовані висновки автора.

У процесі доповіді можуть використовуватися заздалегідь написані тези (бажано їх не читати) та ілюстративні матеріали (таблиці, схеми, графіки), які рекомендується демонструвати впродовж захисту кваліфікаційної роботи у вигляді презентації.

3.2. Поняття академічної доброчесності та плагіату у кваліфікаційній роботі здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

У процесі написання кваліфікаційних робіт необхідно обов'язково

посилатися на авторів і літературу, з якої запозичено матеріали або окремі результати. Використання у роботі запозиченого матеріалу без посилання на автора не допускається. Це вважається плагіатом, тобто порушенням академічної доброчесності.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», «Про вищу освіту» та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Академічна доброчесність у процесі написання кваліфікаційної роботи означає, що студенти та їх наукові керівники керуються насамперед принципом чесності у роботі та навчанні.

Плагіат, тобто списування, несанкціоноване використання чужих напрацювань, є неприйнятним у кваліфікаційній роботі здобувача.

Порушення етичних принципів при написанні кваліфікаційної роботи бувають трьох основних видів:

1. Копіювання чужої роботи (як без, так і з відома автора) та оприлюднення її під своїм іменем.
2. Подання суміші власних та запозичених в інших авторів аргументів без належного цитування джерел (компіляція).
3. Перефразування чужої роботи без належно оформленого посилання на справжнього автора.

Загалом плагіат – це усвідомлене чи неусвідомлене недотримання загальноприйнятих правил цитування, тобто порушення вимог Цивільного кодексу України (глава 4 «Інтелектуальна власність») та Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах вміщено у листі Міністерства освіти і науки України №1/11-8681 від 15.08.2018 р. (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18#Text>).

УВАГА! Кваліфікаційну роботу, у якій буде виявлено плагіат, за рішенням кафедри до захисту не допускають.

Перевірити текст на оригінальність, тобто відсутність плагіату, можна за допомогою спеціальних програм або за допомогою сайтів, які надають такі послуги.

Найбільш популярними є такі ресурси:

- Програми для перевірки тексту на оригінальність (безкоштовні):

- 1) AdvegoPlagiat <http://advego.ru/plagiat/>.
- 2) EtxtAntiplagiat <http://www.etxt.ru/antiplagiat/>

- Онлайнові сервіси перевірки на плагіат:

- 1) ANTIPLAGIAT <http://www.antiplagiat.ru/>
- 2) CONTENT-WATCH <http://www.content-watch.ru/text/>
- 3) <http://text.ru/TEXT.RU> <http://text.ru/> <http://text.ru>

- 4) UNICHEK (раніше UNPLAG)
- 5) StrikePlagiarism.com
- 6) <http://antiplagiat.su/http://antiplagiat.su/>

Слід пам'ятати, що такі програми і сервіси не є сертифікованими і пристосованими для перевірки текстів кваліфікаційних робіт з соціальної роботи. Тому результати такої перевірки мають бути піддані сумнівам, однак можуть орієнтувати автора кваліфікаційної роботи у рівневі оригінальності його тексту.

3.3. Підготовка виступу (доповіді) на захисті кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Виступ (доповідь) на захисті кваліфікаційної роботи є надзвичайно важливим завершальним етапом роботи, від якого значною мірою залежить її успіх. Тут здобувач має продемонструвати навички публічного виступу, публічної презентації результатів своєї праці та власного внеску до розв'язання проблеми дослідження, переконання присутніх у корисності та надійності положень, які винесені на захист.

Для успішної презентації доповідь необхідно підготувати заздалегідь. Передумовою для вдалої доповіді є ґрунтовно опрацьовані висновки роботи, належна структура доповіді та наявність ілюстративного матеріалу.

У доповіді головна увага повинна приділятися власним дослідженням: розробкам нових підходів і методик, отриманим результатам.

Успішна доповідь на захисті зумовлюється дотриманням певних правил, зокрема:

- упевнено й системно розповідати про свою роботу, користуючись текстом виступу за необхідністю, а не просто читати його, що передбачає належну підготовку до виступу та його репетицію;
- не використовувати під час виступу довгі складні фрази й словосполучення, а намагатися застосовувати стислі, лаконічні речення;
- не перевантажувати виступ цифрами і фактами;
- надавати чіткі та по суті справи відповіді на запитання та зауваження;
- суворо дотримуватися регламенту.

Під час захисту кваліфікаційної роботи рекомендується супроводжувати доповідь електронною презентацією (6 – 10 слайдів, виконаних за допомогою програмного продукту MicrosoftPowerPoint).

Тривалість доповіді має бути розрахована на 8 – 10 хвилин.

Рекомендована структура доповіді та зміст її окремих елементів наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рекомендована структура доповіді на захисті кваліфікаційної роботи

Структурний елемент доповіді	Зміст	Рекомендована тривалість, хвилин
Загальна характеристика роботи	Стисло: актуальність напряду дослідження, характеристика проблеми, об'єкт, предмет, мета роботи, стан і досвід розв'язання проблеми	2-3
Характеристика проведеного дослідження	Опис власних досліджень і розробок: визначення обраних шляхів дослідження та розв'язання проблеми, аналітичні обґрунтування аргументів і фактів, огляд методик і локальних результатів кабінетних та польових досліджень, виконаних розрахунків, створених моделей чи схем. Увага концентрується на аргументації положень, що винесені на захист	4-5
Отримані результати, висновки	Характеристика отриманих наукових та практичних результатів, пропозицій та рекомендацій, загальні висновки. Увага концентрується на власному внеску в розв'язання проблеми.	3

Рекомендована структура презентації кваліфікаційної роботи:

- назва роботи, кафедра, науковий керівник, виконавець (слайд 1);
- актуальність (слайд 2);
- мета роботи, предмет, об'єкт (слайд 3);
- зміст основних досліджень (завдання згідно з планом) (слайд 4);
- основні науково-практичні результати (підходи, моделі, пропозиції), де і для чого вони можуть бути використані (від одного до п'яти слайдів, починаючи з п'ятого).

Після доповіді присутні члени ЕК задають здобувачу запитання, на які він дає короткі, чітко аргументовані відповіді. Якщо можливі посилання на текст роботи, то їх потрібно обов'язково робити. Це надає відповідям переконливості й одночасно дозволяє підкреслити достовірність результатів проведеного дослідження.

На захисті бажана присутність наукового керівника. Після закінчення публічного захисту члени ЕК на закритому засіданні обговорюють результати захисту і більшістю голосів виносять рішення про оцінку роботи за національною шкалою, 5-бальною та за 100 бальною шкалою.

За результатами публічного захисту кваліфікаційної роботи на закритому засіданні екзаменаційної комісії більшістю голосів приймається рішення щодо оцінки захисту і роботи (враховуючи відгук керівника, зміст доповіді, відповіді на запитання).

За умови, коли голоси членів ЕК розділилися порівну, вирішальним для прийняття остаточного рішення є голос голови ЕК. У разі незадовільної незадовільній оцінці кваліфікаційної роботи не зараховується і диплом про закінчення ЗВО не видається. На відкритому засіданні в день захисту голова ЕК повідомляє рішення про оцінку робіт і про присудження кваліфікації випускникам, що успішно закінчили університет.

Оцінка кваліфікаційної роботи, виставлена ЕК, та рішення ЕК про присвоєння кваліфікації випускникові оформляються в заліковій книжці секретарем і підтверджуються підписами голови і членів ЕК.

Кваліфікаційні роботи разом з протоколами аналізу подібності наукового керівника і завідувача кафедри передаються секретареві ЕК, після чого кваліфікаційні роботи здаються до архіву університету.

3.4 Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Остаточна оцінка кваліфікаційної роботи виставляється за результатами її захисту перед ЕК. Захист кваліфікаційної роботи оцінюється за національною шкалою, за 5-бальною шкалою та за 100 бальною шкалою.

При виставленні остаточної оцінки за кваліфікаційну роботу члени ЕК повинні обов'язково враховувати такі моменти:

1. Логічна обґрунтованість структури (плану) роботи з урахуванням викладених у вступі мети й завдань, коректна послідовність викладу матеріалу.

2. Широта охоплення, глибина й коректність використання літератури. У кваліфікаційній роботі повинні використовуватися основні державні документи, законодавчі й нормативні акти, присвячені проблемі дослідження, основна монографічна література, публікації в наукових і публіцистичних виданнях. Перевагою роботи є наявність аналізу, узагальнення вітчизняного і закордонного досвіду розв'язання відповідної проблеми, обґрунтування доречності й правомірності його використання в конкретних умовах.

3. Найважливішою вимогою є дотримання правил посилання на використану літературу, запобігання плагіату, що підтверджується протоколами аналізу подібності наукового керівника і завідувача кафедри.

4. Самостійність проведених досліджень, наявність очевидного власного внеску в розв'язання досліджуваної проблеми.

5. Обґрунтованість пропозицій і рекомендацій, висновків з роботи, їх зв'язок з проведеними дослідженнями і викладеним матеріалом, конкретність практичних рекомендацій. Слід уникати безадресних порад загального

характеру (таких як: «поліпшити», «поглибити», «удосконалити» та ін.). У роботі треба надати конкретні пропозиції правового, організаційного, технологічного характеру щодо поліпшення досліджуваної ситуації та розв'язання проблеми.

6. Коректність мови і стиль викладу матеріалу. Робота повинна бути написана українською мовою без помилок, ретельно відредагована.

7. Якість оформлення роботи відповідно до рекомендованих норм і стандартів.

8. Якість презентації роботи під час її захисту, переконливість відповідей на додаткові запитання.

9. Оцінка наукового керівника кваліфікаційної роботи. Оцінювання роботи науковим керівником відображається у відгуку наукового керівника, має рекомендаційний характер і враховується ЕК під час визначення остаточної оцінки за результатами захисту роботи

Оцінка «відмінно» може бути виставлена лише у тому випадку, якщо на захисті здобувач показав вільне і глибоке володіння змістом кваліфікаційної роботи, використовував електронну презентацію, точно і повно відповів на всі задані запитання членів ЕК, вільно володіє науковою термінологією.

Оцінка «добре» виставляється, якщо на захисті здобувач показав, що він в основному володіє змістом кваліфікаційної роботи, під час доповіді використовувалася електронна презентація, при відповіді на запитання здобувачем були допущені незначні неточності, які він однак так і не зумів повністю виправити після того, як на них було звернуто увагу з боку членів ЕК, в основному володіє науковою термінологією. Під час доповіді використовувався ілюстративний матеріал, в якому теж були деякі помилки та неточності.

Оцінка «задовільно» виставляється, якщо на захисті здобувач показав, що він в основному володіє змістом кваліфікаційної роботи, проте, доповідь була побудована нелогічно і містила помилки. Під час доповіді використовувалася електронна презентація, в якій теж були деякі помилки та неточності і у процесі коментування якої здобувач наражався на певні труднощі, котрі важко долав. Відповіді на запитання членів ЕК були нечітко сформульовані. Деякі наукові терміни студент використовував не за їх точним призначенням.

Оцінка «незадовільно» виставляється, якщо на захисті здобувач показав, що він не володіє частиною змісту кваліфікаційної роботи, його доповідь нелогічна і містить серйозні помилки, а ряд висновків неправильно обґрунтовуються чи взагалі є неправильними. Під час доповіді використовувалася електронна презентація, але змістовно прокоментувати її здобувач не міг. Відповіді на запитання членів ЕК були нечіткими і поверховими. Знання наукових термінів незадовільне.

Таблиця 2.

**Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в 4-бальну
та шкалу ECTS**

Академічна	відмінно	добре		задовільно		не задовільно	
	100-90	89-83	82-75	74-68	67-60	59-35	34-0
Оцінка ECTS	A	B	C	D	E	F	Fx
Національна	відмінно	добре		задовільно		не задовільно	

Відмінно – А (90-100 балів):кваліфікаційна робота виконана вчасно, самостійно, тема дослідження розкрита у повній мірі. Правильно визначено предмет, об'єкт дослідження. Зміст роботи продуманий, логічний, сприяє розкриттю заявленої теми. Мета та завдання чітко окреслені та реалізовані у дослідженні. Автор використовує сучасний методологічний інструментарій. Робота містить елементи наукової новизни та характеризується глибиною теоретичного опрацювання літературних джерел. Зміст розділів та підрозділів відповідає їх назвам, структура роботи чітка, її частини пропорційні за розміром, послідовно розміщені. Висновки логічні та ґрунтовні. Робота оформлена без порушення вимог, з дотриманням граматичних, пунктуаційних та стилістичних норм українського правопису. Відгук наукового керівника позитивна. Доповідь під час захисту аргументована, логічна і повна. Відповіді на питання членів ЕК правильні, стислі, але й вичерпні.

Добре – В (83-89 балів):кваліфікаційна робота виконана вчасно, тема дослідження розкрита, мета і завдання виконані, теоретичні узагальнення та висновки правильні. Проте є несуттєві недоліки у логіці дослідження та оформленні тексту. Застосування сучасного аналітичного інструментарію дещо неповне. Відгук наукового керівника позитивний, але містить окремі зауваження до роботи. Доповідь логічна і аргументована, але не зовсім повна. Відповіді на питання членів ЕК правильні.

Добре – С (75-82 балів):кваліфікаційної робота виконана вчасно, тема розкрита, теоретичні узагальнення та висновки в основному правильні. Мета і завдання дослідження реалізовані. Застосування сучасного аналітичного інструментарію неповне. Аналіз соціальних та соціально-педагогічних явищ не завжди самостійний, обґрунтування висновків неглибокі. Робота оформлена з порушенням деяких вимог. Відгук наукового керівника загалом позитивний, але містить конкретні зауваження до роботи. Доповідь логічна, але не зовсім аргументована. Відповіді на питання правильні, але невичерпні.

Задовільно – D (68-74 балів):кваліфікаційної робота виконана вчасно, проте з порушенням термінів виконання окремих етапів роботи. Тема роботи розкрита, але у змісті є суттєві недоліки. Мета і завдання дослідження реалізовані не в повній мірі. Відсутній самостійний аналіз соціальних та соціально-педагогічних явищ. Висновки обґрунтовано непереконливо, авторські узагальнення неаргументовані, поверхові. У відгуку наукового керівника вказано на суттєві зауваження щодо логічності та послідовності

дослідження. Загалом дослідження має описовий характер. Робота оформлена із порушенням вимог. Доповідь не розкриває усієї суті проведеного дослідження, його результатів. Відповіді на питання членів ЕК мають загальний характер, є неповними.

Задовільно – Е (60-67 балів):кваліфікаційна робота подана до захисту вчасно, проте із порушенням термінів виконання усіх етапів роботи. Тема роботи розкрита частково, у змісті є недоліки. Мета і завдання дослідження реалізовані не в повній мірі. Відсутній аналіз соціальних та соціально-педагогічних явищ. Висновки непереконливі, авторські узагальнення відсутні. У відгуку наукового керівника вказано на недоліки щодо логічності та послідовності дослідження. Дослідження має описовий характер. Робота оформлена із суттєвими порушеннями вимог. Доповідь не розкриває суті проведеного дослідження, його результатів. Відповіді на питання членів ЕК мають загальний характер, є неповними.

Незадовільно – FХ (35-59 балів):кваліфікаційна робота подана до захисту невчасно. Відсутня логіка у побудові структури дослідження. Мета і завдання нереалізовані. Назви окремих розділів не відповідають їх змісту. Текст роботи має компіляційний характер. Зовсім відсутні самостійні судження. Висновки не співвідносяться зі змістом розділів та із завданнями. Робота оформлена із суттєвими недоліками, недбало, її обсяг становить лише половину від зазначеного у вимогах. Відгук наукового керівника негативний. Доповідь взагалі не відображає зміст виконаної роботи, відповіді на питання членів ЕК неправильні.

Робота до захисту не допускається – незадовільно F (0-34 балів):кваліфікаційну роботу було подано безпосередньо перед захистом, причому відгук наукового керівника негативний. Робота також до захисту не допускається, якщо тема виконаного дослідження не затверджена на засіданні Вченої ради факультету, а також якщо обсяг роботи становить третю частину від необхідного. Якщо на останньому етапі виконання кваліфікаційної роботи або під час захисту буде виявлено, що текст дослідження є плагіатом, то таку роботу за рішенням Вченої ради факультету чи кафедри до захисту не допускають або за рішенням членів ЕК знімають із захисту, навіть якщо попередньо отриманий відгук наукового керівника є позитивним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх С. Основи наукових досліджень: підручник. Харків: УПА, 2006. 277 с.
2. Білоусова Т. Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський, 2004. 120 с.
3. Завгородня Т. К. Прокопів Л.М., Стражнікова І.В. Методологія та технологія педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2014. 76 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/2298.pdf>.
4. Ковальчук В., Л. Моїсєєв Л. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2005. 238 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.
6. Методичні рекомендації щодо підготовки, оформлення та захисту магістерської роботи зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» / уклад. : С. М. Серьогін, Є. І. Бородин, І. А. Чикаренко та ін. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 48 с. URL: http://dridu.dp.ua/stady/doc/mr_bak_roboty_PUA.pdf.
7. Олексюк Н.С., Калаур С.М. Методичні рекомендації до написання та захисту магістерської роботи для магістрантів спеціальності «Соціальна педагогіка». Тернопіль: ТИПУ, 2006. 33 с.
8. Положення про Національний репозитарій академічних текстів. Постанова Кабінету Міністрів України № 541 від 19 липня 2017 р. *Робота бібліотек науково-дослідних установ НАН України в ... році*. 2018. Вип. 23. С. 44-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rbndu_2018_23_10
9. Положення про випускню кваліфікаційну роботу (проект) в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка URL: https://drive.google.com/file/d/1q1_OT80QhMxsrXgctfFh-DPBMNR5aTg2/view.
10. Положення про екзаменаційну комісію Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. URL: https://drive.google.com/file/d/1iGmPHf0IRFQ_B_qCUpxxADEFJ7d2q06Y9/view
11. Положення про академічну доброчесність в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: https://drive.google.com/file/d/1TggRAFO4n49g08VcMd_XsZHGyYNpm5LPs/view.
12. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII : зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
13. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН № 557 від 24.04.2019 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/64423/.

14. П'ятницька-Позднякова І. Основи наукових досліджень у вищій школі: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 115 с.
15. Яремчук В. Основи науково-дослідної роботи студентів: навчальний посібник для студентів факультетів гуманітарного профілю. Острого: Національний університет «Острозька академія», 2012. 156 с. URL: https://eprints.oa.edu.ua/3008/1/posibnyk_Yaremchuk_web.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Приклад оформлення титульної сторінки кваліфікаційної роботи
здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.**

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка**

Психолого-педагогічний факультет

Кафедра соціальної роботи

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»

на тему

**«ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА»**

Виконала:
студентка IV курсу, 42 групи спеціальності
231 Соціальна робота
Конюша Віра Миколаївна

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної роботи та
та освітніх і педагогічних наук
Янченко Т.В.

Чернігів – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
1.1. Аналіз феномену булінгу в науковій літер.....	7
1.2. Причини виникнення булінгу у підлітковому середовищі.....	21
1.3. Сутність соціально-педагогічної профілактики булінгу серед підлітків.....	33
РОЗДІЛ 2	
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
2.1. Аналіз зарубіжного досвіду профілактики булінгу в шкільному середовищі.....	46
2.2. Емпіричне дослідження ставлення підлітків до явища булінгу.....	62
2.3. Програма протидії булінгу у підлітковому середовищі в закладах загальної середньої освіти.....	69
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ.....	90
ДОДАТКИ.....	91

ПРИКЛАДИ
ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ
У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	1. Бичківський О. О. Міжнародне приватне право: конспект лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917-1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с. 3. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919-1993 рр.): монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 600 с. 4. Вагіна О.М. Політична етика: навч.-метод. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 102 с. 5. Верлос Н.В. Конституційне право зарубіжних країн : курс лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 145 с. 6. Горбунова А.В. Управління економічною захищеністю підприємства: теорія і методологія: монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 240 с. 7. Гурська Л. І. Релігієзнавство: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: ЦУЛ, 2016. 172 с. 8. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ: Талком, 2016. 340 с.
Два автори	1. Аванесова Н. Е., Марченко О.В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади: монографія. Харків: Щедра садиба плюс, 2015. 196 с. 2. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 130 с. 3. Білобровко Т.І., Кожуховська Л.П. Філософія науки й управління освітою: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с. 4. Богма О.С., Кисильова І.Ю. Фінанси: конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с. 5. Горошкова Л.А., Волков В.П. Виробничий менеджмент: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 131 с. 6. Гура О.І., Гура Т.Є. Психологія управління соціальною організацією: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон:

	ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.
Три автори	1. Аніловська Г.Я., Марушко Н.С., Стоколоса Т.М. Інформаційні системи і технології у фінансах: навч. посіб. Львів: Магнолія 2006, 2015. 312 с. 2. Городовенко В.В., Макаренков О.Л., Сантос М.М. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 206 с. 3. Кузнецов М.А., Фоменко К.І., Кузнецов О.І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності: монографія. Харків: ХНПУ, 2015. 338 с. 4. Якобчук В.П., Богоявленська Ю.П., Тищенко С.В. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2015. 476 с.
Чотири і більше авторів	1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: станом на 10 жовт. 2016 р. / К.І. Беліков та ін; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: ЦУЛ, 2016. 528 с. 2. Бікулов Д.Т., Чкан А.С., Олійник О.М., Маркова С.В. Менеджмент: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 360 с. 3. Операційне числення: навч. посіб. / С.М. Гребенюк та ін. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 88 с. 4. Основи охорони праці: підручник / О.І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ: ЦУЛ, 2016. 264 с. 5. Клименко М.І., Панасенко Є.В., Стреляєв Ю.М., Ткаченко І.Г. Варіаційне числення та методи оптимізації: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 84 с.
Автор(и) та редактор(и)/упорядники	1. Березенко В.В. PR як сфера наукового знання: монографія / за заг. наук. ред. В.М. Манакіна. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 362 с. 2. Бутко М.П., Неживенко А.П., Пепа Т.В. Економічна психологія: навч. посіб. / за ред. М.П. Бутко. Київ: ЦУЛ, 2016. 232 с. 3. Дахно І.І., Алієва-Барановська В.М. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. / за ред. І.І. Дахна. Київ: ЦУЛ, 2015. 560 с.
Без автора	1. 25 років економічному факультету: історія та сьогодення (1991-2016): ювіл. вип. / під заг. ред. А.В. Череп. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 330 с. 2. Криміналістика: конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана; уклад. Ж.В. Удовенко. Київ: ЦУЛ, 2016. 320с. 3. Миротворення в умовах гібридної війни в Україні: монографія / за ред. М.А. Лепського. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2017. 172 с.

	4. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / за ред.: С.О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. 5. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т.А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с. 6. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку / за ред.: Т.О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя, 2017. 328 с. 7. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем: монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2016. 488 с. 8. Адміністративно-правова освіта у персоналіях: довід. / за заг. ред.: Т.О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ: Ін Юре, 2015. 352 с. 9. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 216 с. 10. Країни пострадянського простору: виклики модернізації: зб. наук. пр. / редкол.: П.М. Рудяков (відп. ред.) та ін. Київ: Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2016. 306 с. 11. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ: Смолоскип, 2016. 904 с.
Багатотомні видання	1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ: САМ, 2016. Т. 17. 712 с. 2. Лодий П.Д. Сочинения: в 2 т. / ред. изд.: Н.Г. Мозговая, А.Г. Волков ; авт. вступ. ст. А.В. Сينيцына. Киев; Мелитополь: НПУ им. М.Драгоманова; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с. 3. Новицкий О.М. Сочинения: в 4 т. / ред. изд.: Н.Г. Мозговая, А.Г. Волков; авт. вступ. ст. Н.Г. Мозговая. Киев; Мелитополь: НПУ им. М. Драгоманова; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с. 4. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків: Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с. 5. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: в 6 т. Харьков: Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.
Автореферат	1. Бондар О.Г. Земля як об'єкт права власності за

и дисертацій	земельним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2005. 20 с. 2. Гнатенко Н.Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2017. 20 с. 3. Кулініч О.О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.
Дисертації	1. Авдєєва О.С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII - початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с. 2. Левчук С.А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл: дис. ... канд. фіз.-мат. наук: 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с. 3. Вініченко О.М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.
Законодавчі та нормативні документи	1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. 3. Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536. 4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017). 5. Деякі питання стипендіального забезпечення: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543. 6. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки: Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10. 7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 20. С. 136–141.

	8. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця: затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.
Архівні документи	1. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г.Ф. Лєпіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В.А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71. 2. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3. 3. Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф.1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.
Патенти	1. Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. 2. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
Препринти	1. Панасюк М.І., Скорбун А.Д., Сплошной Б.М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1). 2. Шиляев Б.А., Воеводин В.Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с под. критической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков: ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).
Стандарти	1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від

	2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. 3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила(ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Каталоги	1. Горницькая И.П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с. 2. Історико-правова спадщина України: кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; уклад.: Л.І. Романова, О.В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с. 3. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін. ; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.
Бібліографічні покажчики	1. Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності: бібліогр. покажч. Вип. 2 / уклад.: О.В. Левчук, відп. за вип. Н.М. Чала; Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 60 с. 2. Микола Лукаш: біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10). 3. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні: бібліогр. покажч. / уклад.: Н.М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М.Б. Зушман. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування). 4. Лисодєд О.В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / ред. О.Г. Кальман. Харків: Одісей, 2003. 128 с. 5. Яценко О.М., Любовець Н.І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ: Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).

Частина видання: книги	1. Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров / М.А. Баймуратов. <i>Михайло Баймуратов: право як буття вченого</i>: зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М.О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю.О. Волошин. К., 2009. С. 477–493. 2. Гетьман А.П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. <i>Тридцять лет с экологическим правом</i>: избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212. 3. Коломоєць Т.О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України</i>: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ, 2009. С. 195–197. 4. Алексеев В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i>: монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.
Частина видання: матеріалів конференцій (тези, доповіді)	1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i> : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136. 2. Анциперова І.І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i>: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137. 3. Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе</i>: материалы VII междунар. антитеррорист. форума (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150. 4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i>: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53. 5. Соколова Ю. Особливості впровадження

	проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i>: матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.
Частина видання: довідкового видання	1. Кучеренко І.М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю.С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673. 2. Пирожкова Ю.В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України: словник термінів</i> / за ред.: Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55. 3. Сірий М.І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.
Частина видання: продовжуваного видання	1. Коломоєць Т.О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46. 2. Левчук С.А., Хмельницький А.А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159. 3. Левчук С.А., Рак Л.О., Хмельницький А.А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218. 4. Тарасов О.В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.
Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)	1. Кулініч О.О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92. 2. Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71–79. 3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5. 4. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15.

	5. Bletska D. I., Glukhov K.E., Frolova V.V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: abinitio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.
Електронні ресурси	1. Влада очима історії: фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017). 2. Шарая А.А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsei.org.ua/5_2017/32.pdf. 3. Ганзенко О. . Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 20–27. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017). 4. Яцків Я.С., Маліцький Б.А., Бублик С.Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років XX століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
РОЗДІЛ 1 ОРГАНІЗАЦІЯ НАПИСАННЯ ТА ПОДАННЯ ДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	9
1.1. Загальні вимоги до організації підготовки кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти	9
1.2. Вибір і затвердження теми кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	12
1.3. Вимоги до структури та змісту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти	14
РОЗДІЛ 2 ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	27
2.1. Вимоги до структурних елементів кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	27
2.2. Правила оформлення тексту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	28
2.3. Правила цитування та посилання на використані джерела у кваліфікаційній роботі здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	32
РОЗДІЛ 3 ЗАХИСТ ТА ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	35
3.1. Процедура захисту кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	35
3.2. Поняття академічної доброчесності та плагіату у кваліфікаційній роботі здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	35
3.3. Підготовка виступу (доповіді) на захисті кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	37
3.4 Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	45